

ONA TILI FANINI O'QITISHDA USLUBLAR SAMARADORLIGI

Qodirova Shohira Latipovna

Kitob tumani 2-sonli texnikumi

Ona tili va adabiyot o'qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada ona tili fanini o'qitishda qo'llaniladigan zamonaviy va an'anaviy uslublarning samaradorligi ilmiy asosda tahlil qilingan. Interfaol o'qitish metodlari, muammoli ta'lim, kooperativ o'rganish va loyiha metodlarining o'quvchilar bilim olish jarayoniga ta'siri ko'rsatib berilgan. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, zamonaviy uslublarni an'anaviy metodlar bilan uyg'un ravishda qo'llash o'quvchilarning ona tiliga bo'lgan qiziqishini oshiradi, nutq madaniyatini rivojlantiradi hamda mustaqil fikrlash ko'nikmalarini shakllantiradi. Maqolada texnikum talabalarida ona tili kompetensiyasini rivojlantirishga qaratilgan amaliy tavsiyalar ham berilgan.

Kalit so'zlar: ona tili, o'qitish uslublari, interfaol metodlar, nutq kompetensiyasi, muammoli ta'lim, kooperativ o'rganish, zamonaviy pedagogika, loyiha metodi, kommunikativ yondashuv, til madaniyati.

Аннотация. В данной статье на научной основе анализируется эффективность современных и традиционных методов обучения родному языку. Показано влияние интерактивных методов обучения, проблемно-ориентированного обучения, кооперативного обучения и проектного метода на процесс обучения студентов. Результаты исследования показывают, что гармоничное сочетание современных и традиционных методов повышает интерес студентов к родному языку, развивает речевую культуру и формирует навыки самостоятельного мышления. В статье также представлены практические рекомендации, направленные на развитие языковой компетенции у учащихся технических училищ.

Ключевые слова: родной язык, методы обучения, интерактивные методы, речевая компетенция, проблемно-ориентированное обучение, кооперативное обучение, современная педагогика, проектный метод, коммуникативный подход, языковая культура.

Abstract. This article analyzes the effectiveness of modern and traditional methods used in teaching the subject of the native language on a scientific basis. The impact of interactive teaching methods, problem-based learning, cooperative learning and project methods on the process of students' learning is shown. The results of the study show that the harmonious use of modern methods with traditional methods increases students' interest in the native language, develops speech culture and forms independent thinking skills. The article also provides practical recommendations aimed at developing native language competence in technical school students.

Keywords: native language, teaching methods, interactive methods, speech competence, problem-based learning, cooperative learning, modern pedagogy, project method, communicative approach, language culture.

KIRISH

Ona tili - insonning ma'naviy dunyosini shakllantiradigan, milliy o'zlikni anglashda asosiy vosita bo'lib xizmat qiladigan eng muhim fanlardan biridir. Ta'lim tizimida ona tili fanini o'qitish nafaqat grammatik qoidalarni o'rgatish, balki o'quvchilarda nutq madaniyatini, mustaqil fikrlash qobiliyatini va kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishni ham o'z ichiga oladi.

So'nggi yillarda O'zbekistonda ta'lim sifatini oshirishga qaratilgan muhim islohotlar amalga oshirilmoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi PF-4947-son Farmoni asosida tasdiqlangan "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi" da ta'lim

sohasini modernizatsiya qilish va o'quv-tarbiya jarayonining samaradorligini oshirish alohida ustuvor yo'nalish sifatida belgilangan. Ushbu strategik yo'nalish kontekstida ona tili fanini o'qitish uslubiyatini takomillashtirish dolzarb ilmiy-pedagogik muammo sifatida e'tirof etilmoqda.

Texnikum o'quvchilarida ona tiliga nisbatan barqaror qiziqishni shakllantirish, ularning nutq ko'nikmalarini rivojlantirish va ona tiliga bo'lgan munosabatlarini ijobiy yo'naltirish - zamonaviy o'qituvchi oldidagi eng muhim vazifalardan biridir. Bu vazifani hal etishda o'qitish uslublari va metodlarining to'g'ri tanlanishi hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi.

Maqolaning maqsadi - ona tili fanini o'qitishda qo'llaniladigan turli uslublarning samaradorligini tahlil qilish, ularning afzalliklari va cheklovlarini aniqlash hamda amaliyotda qo'llash bo'yicha ilmiy asosli tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

O'qitish uslublari tasnifi va ularning ilmiy asoslari

Pedagogika fanida o'qitish uslublari (metodlari) - o'qituvchi va o'quvchining o'zaro munosabatini tashkil etuvchi hamda ta'lim maqsadlarini amalga oshirishga yo'naltirilgan usullar yig'indisi sifatida ta'riflanadi. E.G'oziyevning ta'kidlashicha, "o'qitish metodi - bu o'qituvchi va o'quvchining o'quv maqsadlariga erishishga qaratilgan tartibga solingan faoliyati usulidir". [A2; 248b]

Ona tili fanini o'qitishda qo'llaniladigan uslublar uch asosiy guruhga bo'linadi:

- 1) An'anaviy (reproduktiv) uslublar: ma'ruza, suhbat, namuna asosida ishlash, izohli o'qish;
- 2) Interfaol uslublar: muammoli ta'lim, rolli o'yinlar, munozara, keys-stadi, aqliy hujum;

3) Loyiha va tadqiqot metodlari: individual va guruhli loyihalar, lingvistik kuzatishlar, portfolio.

An'anaviy uslublarning samaradorligi va cheklovlari

An'anaviy o'qitish uslublari, xususan, tushuntirish-namoyish etish metodi, o'zbek maktablarida uzoq yillar davomida asosiy o'qitish vositasi bo'lib kelgan. Bu metodning muhim afzalligi shundaki, u qisqa vaqt ichida katta hajmdagi nazariy bilimni o'quvchilarga yetkazish imkonini beradi. Grammatika qoidalarini tushuntirish, imlo va tinish belgilariga oid materialni o'rgatishda an'anaviy uslub hali ham o'z samaradorligini saqlab kelmoqda.

Biroq N.Mahkamov va R.Qo'ng'urovning tadqiqotlari ko'rsatishicha, faqat an'anaviy uslubga tayanish o'quvchilarning faol kommunikativ ko'nikmalarini rivojlantirishga to'sqinlik qiladi. O'quvchilar passiv tinglovchiga aylanib qolish xavfi tug'iladi va ular o'z ona tilida erkin muloqot qilish malakasiga ega bo'la olmaydi. Amaliyot shuni ko'rsatadiki, texnikum talabalarining 63% nafaqat til qoidalarini bilishni, balki ulardan amaliyotda foydalana olishni istaydi. [A3; 184 bet]

Interfaol metodlarning o'qitish jarayoniga ta'siri

Interfaol metodlarning ona tili darslarida qo'llanishi o'quvchilar faolligini keskin oshiradi. "Aqliy hujum" metodi orqali leksika va so'z yasalishi mavzularini o'rgatishda o'quvchilar 5–7 daqiqa ichida 20–30 ta yangi so'z va iboralarni topishi kuzatildi. Bu ko'rsatkich an'anaviy lug'at o'rgatish metodiga nisbatan 2,5 barobar yuqoridir.

"Muammoli ta'lim" metodi ona tili darslarida o'quvchilarning tanqidiy fikrlashini rivojlantirishda alohida o'rin tutadi. Masalan, o'quvchilarga matnda ataylab kiritilgan leksik-grammatik xatolarni topish va ularni tuzatish topshirig'i berilganda, ular nafaqat grammatik bilimlarini mustahkamlaydi, balki o'z-o'zini nazorat qilish ko'nikmalarini ham rivojlantiradi. [A5; 272 b]

Rolli o‘yinlar va munozara metodlari talabalarning og‘zaki nutq ko‘nikmalarini rivojlantirishda beqiyos ahamiyatga ega. O‘tkazilgan kuzatishlarga ko‘ra, rolli o‘yinlar qo‘llanilgan darslarda talabalarning og‘zaki nutq faoliyati an’anaviy darsga nisbatan 3 barobar ortgan, ularning nutqidagi grammatik xatolar soni esa 40 foizga kamaygan.

Kooperativ o‘rganish va loyiha metodlarining samaradorligi

Kooperativ o‘rganish metodi - o‘quvchilarning kichik guruhlarda birgalikda ishlashi orqali bilim olishi va bir-birini o‘qitishi asosiga qurilgan yondashuv. O.Sobirov o‘zining tadqiqotida kooperativ metodning ona tili darslarida qo‘llanilishi o‘quvchilarning o‘zaro muloqot ko‘nikmalarini 45 foizga oshirganini, grammatik materiallarni o‘zlashtirishdagi sifat ko‘rsatkichlari esa 28–35 foizga yaxshilanganini qayd etgan. [A4; 156 b]

Loyiha metodi talabalarning mustaqil ilmiy-tadqiqotchilik faoliyatini shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi. Texnikumda "Ona tilim - boyligim" mavzusida o‘tkazilgan loyiha ishida talabalar o‘z mahallasidagi dialekt so‘zlarni yig‘ib, ularning adabiy til bilan munosabatini tahlil qildi. Ushbu loyiha natijalari shuni ko‘rsatdiki, loyihada ishtirok etgan talabalar guruhi yakuniy sinovda boshqa guruhlariga nisbatan 22 foiz yuqori natija ko‘rsatdi.

Zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini qo‘llash

Hozirgi kunda raqamli ta'lim resurslari va AKTning ona tili darslarida qo‘llanilishi yangi imkoniyatlarni ochib bermoqda. Elektron darsliklar, multimediali taqdimotlar, lingvistik testlar va onlayn lug‘atlardan foydalanish o‘quvchilarning mustaqil o‘rganish faoliyatini kengaytiradi. Sho‘rshayev va Xolmatovanning tadqiqoti ko‘rsatishicha, AKT vositalaridan foydalanadigan sinflarda o‘quvchilarning darsga qiziqishi 38 foizga oshgan, bilim sifati esa 27 foizga yaxshilangan. [A6; 198 b]

Ayniqsa, "Padlet", "Kahoot", "Quizlet" kabi interaktiv platformalardan foydalanib tuzilgan leksik va grammatik mashqlar o'quvchilarda o'quv motivatsiyasini sezilarli darajada oshiradi. Biroq shuni ta'kidlash lozimki, AKT vositalari faqat pedagogik maqsad asosida, an'anaviy uslublar bilan uyg'un ravishda qo'llanilgandagina yuqori natijalarga erishish mumkin.

Kommunikativ yondashuv va nutq kompetensiyasini rivojlantirish

Kommunikativ yondashuv (communicative approach) hozirgi zamon til o'qitish metodologiyasining asosiy yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Bu yondashuvda til tizimini bilish emas, balki undan real muloqotda foydalana olish ko'nikmasini shakllantirish bosh maqsad qilib qo'yiladi. Ona tili darslarida kommunikativ yondashuvni qo'llash quyidagi shakllar orqali amalga oshiriladi: situatsion muloqot, erkin hikoya qilish, munozara va bahs, so'zma-so'z tarjima mashqlari.

A.Nurmonov va N.Mahmudovning ilmiy ishlari asosida ishlab chiqilgan kommunikativ kompetensiya modeli o'zbek maktablarida ona tili o'qitishning zamonaviy konsepsiyasiga asos bo'lib xizmat qilmoqda. Bu modelga ko'ra, o'quvchi til bilimini uch darajada egallashi lozim: til tizimini bilish (lingvistik kompetensiya), undan muloqotda to'g'ri foydalanish (pragmatik kompetensiya) va turli ijtimoiy holatlarda muvofiq nutq qurish.

XULOSA

O'tkazilgan tahlillar va kuzatishlar asosida quyidagi xulosalarga kelish mumkin:

1. Ona tili fanini o'qitishda eng yuqori pedagogik samara biron-bir uslubni yoki yondashuvni mutlaqlashtirmasdan, ularni maqsadli ravishda birlashtirish orqali erishiladi.

2. Interfaol metodlar - aqliy hujum, muammoli ta'lim, rolli o'yinlar - o'quvchilarning darsga qiziqishini va nutq faolligini sezilarli darajada oshiradi.
3. Kooperativ o'rganish va loyiha metodlari talabalarning mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi va grammatik bilimlarni amaliyotda qo'llash malakasini mustahkamlaydi.
4. AKT vositalaridan pedagogik maqsadga muvofiq foydalanish o'quv motivatsiyasini oshiradi, biroq bu vositalar an'anaviy metodlarning o'rnini bosa olmaydi.
5. Kommunikativ yondashuv ona tili darslarida talabalarning nutq kompetensiyasini rivojlantirish uchun eng maqbul metodologik asos hisoblanadi.

Texnikum sharoitida ona tili fanini o'qitishni yanada takomillashtirish maqsadida quyidagi tavsiyalar beriladi: har bir o'quv yili boshida talabalar nutq darajasini aniqlash uchun diagnostik test o'tkazish; darslarning kamida 40–50 foizini interfaol metodlar asosida tashkil etish; semester davomida har bir talabanikki loyiha ishi bajarishi uchun shart-sharoit yaratish; nutq madaniyatini rivojlantirishga qaratilgan maxsus to'garak yoki qo'shimcha mashg'ulotlar tashkil etish.

Yuqorida bayon etilgan uslublar va metodlarni izchil, tizimli va maqsadli qo'llash ona tili fanini o'qitish samaradorligini oshiradi, talabalarda ona tiliga nisbatan mehr va hurmatni shakllantiradi hamda ularning kelajakdagi kasbiy faoliyatida ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Nurmonov A., Mahmudov N. O'zbek tili o'qitish metodikasi. Toshkent. O'qituvchi, 2015. 312 b.
2. G'oziyev E. Pedagogik psixologiya. Toshkent. O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2010. 248 b.

3. Mahkamov N., Qo'ng'urov R. Ona tili darslarida muloqot madaniyatini shakllantirish. - Samarqand: SamDU nashriyoti, 2017. 184 b.
4. Sobirov O. Kooperativ ta'lim metodologiyasi va ona tili o'qitish. Toshkent. Navro'z, 2021. 156 b.
5. Begmatov E., Toshmatov N. O'zbek tili va adabiyoti o'qitish metodikasi. Toshkent. Fan va texnologiya, 2019. 272 b.
6. Sho'rshayev M., Xolmatova D. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va zamonaviy ta'lim. Toshkent. TDPU nashriyoti, 2020. 198 b.
7. Abdullayeva M. Interfaol metodlar va o'quvchi faolligi. Qarshi: Nasaf, 2018. 136 b.
8. Vygotsky L.S. Thought and Language. Cambridge: MIT Press, 1986. 287 p.
9. Richards J.C., Rodgers T.S. Approaches and Methods in Language Teaching. Cambridge: Cambridge University Press, 2014. 385 p.
10. Harmer J. The Practice of English Language Teaching. 4th edition. Harlow: Pearson Longman, 2015. 448 p.
11. Kilpatrick W.H. The Project Method. Teachers College Record. 1918. Vol. 19. Pp. 319–335.